

Příspěvek k sudetoněmecké otázce

Josef Oborný, Roman Laml

V dějinách je možné nacházet zdroj poučení, ale i politickou munitu. Objektivně historické poučení se však neslučuje s historicko-politickými spekulacemi. Politizace dějin a historiografie nebývá šťastnou a perspektivní volbou. Znovuoživení sudetoněmecké otázky v posledních letech, která pro většinu Čechů byla skutečně otázkou historickou, je – jak se zdá – jedním z příkladů využívání historie pro mocenské politické cíle.

Snad každé závažné lidské poznání začíná hledáním příčin a vyslovením oné triviální otázky – „proč“. Samozřejmě, že i při zamyšlení nad problematikou bytostně historickou česko-(sudeto)německou není možné začít jiným způsobem. Východiskem však nemůže být osamocená historická událost vytržená z kontextu dějin – odsun sudetských Němců. Postačující není ani celý kontext těchto událostí. Potřebné je alespoň v hrubém obrysu pokusit se vystihnout filozofii, či snad ducha dějin. Poctivý a pravdivý přístup k dějinám, snaha o nalézání ne jejich smyslu, ale souvislostí a možná i zákonitostí je cestou k jejich chápání a cestou k našemu poučení.

Mnoho lidí nechává historie chladnými a mezi důvody bývá uváděna i takřka neustálá přítomnost násilí a jeho souvislost s velkou částí historických událostí. Ve své národní mytologii však takové státem organizované násilí žádný národ nevnímá jako něco nepatřičného, spíše se tváří nevšimavě. Národy se vždy chlubí svými vítězstvími, ale poražené již nevnímají a úplně je opomíjena lidská stránka každého vítězství a porážky. Jakoby lidská bolest, utrpení, úzkost a smrtelné křeče, jichž se i my dnes děšíme, k těmto historickým okamžikům nepatřily a jakoby lidské strádání nebylo stejně pocítováno před padesáti, čtyřmi sty či tisíci lety. Žádného Čecha například dodnes nenapadlo cítit stud za vyvraždění Slavňokvců našimi ctěnými Přemyslovci. Také husité, česká národní chloub, byli v očích mnoha prostých lidí obyčejnými zločinci a jejich spanilé jízdy pocítovalo místní obyvatelstvo jako každé jiné rabování. Příkladů by se našlo daleko více a jsou zaznamenány v dějinách všech národů celého světa. Skoro každý je však chápe jako krutou, ale normální součást historie, která se mnohdy a možná skoro vždy chová bezcitně vůči lidskému osudu a v níž se mocenské zápasy odehrávají více či méně přijatelnými prostředky, které se postupující civilizace snaží usměrňovat, redukovat, ale bohužel i zdokonalovat.

Mocenské zápasy a zbraněmi prosazované nacionální a politické ambice přinesly i druhou světovou válku. Přinesly tedy i její výsledky se všemi krutostmi, patřícími již za hranice lidského rozumu a civilizace. Je proto zvláštní a z historického pohledu nelogické, že se snahy pseudohumanistů o nápravu dějin soustředily na historicky marginální událost odsunu sudetských Němců, což bylo jedním z opatření pokoušejících se zabránit opakování obdobné katastrofy, a to s použitím prostředků adekvátních době a situaci. Toto řešení bylo rovněž realizací mocenských poměrů, které válka přinesla. A tato válka – stejně jako každá jiná – byla vedena o mocenské poměry.

Je proto odůvodněná myšlenka, že se v tomto případě nehledá historická pravda, ale že se pokračuje v úsilí o revizi výsledků druhé světové války, a to ne již v oblasti sfér vlivu (kam můžeme zařadit i rozpad Jugoslávie a Československa), ale v oblasti reálných politických a majetkových práv občanů. Otázka sudetských Němců je – jak se zdá – tím nejsnáze prolomitelným místem již proto, že problém byl otevřen prezidentem V. Havlem, který nikdy neaplikovanou a národem neakceptovanou kolektivní vinu sudetských Němců přenesl svou omluvou na Čechy.

Není ale dost dobře možné objektivně hovořit o odsunu bez vědomí jeho souvislostí a bez proniknutí do podstaty problému.

Porážka absolutně destruktivního fašismu stála velké materiální, ale hlavně lidské oběti a po skončení války bylo nutné najít cestu a způsob další spoluexistence evropských národů. V konkrétní době se řešil konkrétní problém a způsob jeho řešení byl pravděpodobně jediný možný a v dané historické době civilizovaný. Mnozí kritici odsunu zapominají uvést, či nejsou schopni uvádět jinou reálnou možnost řešení. Faktem zůstává, že německá menšina ve velké míře podporovala německý nacismus a usilovala o přičlenění k Německu. Nebylo ale dost dobře možné žít v Československu a zároveň i v Německu. Němci se pokusili svůj problém vyřešit silou, ale následná větší síla jej vyřešila jiným způsobem. Takový je chod celých dějin lidstva, v němž se s mnohými způsoby střetávají různé velké síly s různými zájmy. V konečném důsledku dějinného vývoje vítěz získává a poražený ztrácí.

Otázka „proč“ se zdá v aplikaci na odsun z našeho pohledu přibližně zodpovězena. Geopolitickým změnám v Evropě v posledních letech a jim odpovídajícím změnám v mocenských poměrech by slušelo pro počátek i mírné pozměnění historického pohledu na dobu nedávno minulou, dost živou a hlavně změny dovolující. Onen zmiňovaný fenomén historické mytologie je dost významný pro historické povědomí národa a stává se významnou mobilizační silou. Jeho zakořenění je silné a v této době se naskytá možná poslední možnost změnit pohled mladších generací na období okolo druhé světové války. Starší generace a pamětníci vymírají a z velké části jsou zatíženi nedůvěrou mladších za období komunismu. Mladší generace jsou zase v důsledku předcházející snahy o „jednotný názor“ náchylnější k novým pohledům a mnohdy totálně koncipované odmítnutí minulosti a staré historiografie doslova nutí hledat nové názory na vše. Takto nově tvořená mytologie by zdánlivě spravedlivěji rozdělovala „vinu“, ale v konečném důsledku by byla další prohrou českého národa v právě probíhajícím středoevropském mocenském zápase.

Naše teoretické odmítnutí nového řešení jako současného a aktuálního problému česko-sudetonemeckých vztahů je úzce spojeno s historickým poznáním.

Sudetští Němci se jako národnostní menšina v ČSR ve značné míře zapojili do destruktivní činnosti proti tomuto státu. Jejich samozřejmým právem byla nespokojenost s národnostní politikou a boj za svá práva. Jejich právem dokonce bylo i odmítnutí tohoto státu a úsilí o přičlenění k jinému státu, o což ve značné míře usilovali a v konečném důsledku na krátký čas dosáhli. Jejich právem už ovšem nemohlo být opět se stát občany státu, který odmítli a pomáhali likvidovat. Zde se z práva stala možnost, pro jejíž realizaci si Československo stanovilo určité podmínky a které z důvodu své předcházející činnosti velká část sudetských Němců nenaplnila.

Samozřejmě, že globální pohled na sudetské Němce, který generalizuje negativa není možný ani správný. Není možné přesně určit, jménem kolika Němců mluvil Henlein, když v září 1938 odmítl soužití s českým národem v jednom státě. Předválečné volební výsledky Henleinovy strany je možné vysvětlit i neznalostí a pomýleností větší či menší části voličů. Následná historická fakta již ovšem variabilnost výkladu dovolí jen velmi těžce.

Volby do Říšského sněmu, které proběhly v Sudetech 4. prosince 1938, tedy již po vyhnání Čechů z pohraničí, a kdy německé cíle byly dost zřejmé, skončily jasným vítězstvím nacistů. Pro Hitlera, Henleina aj. hlasovalo 98,9 % voličů (2 464 681) a proti bylo pouhých 27 427 hlasů. Proč tedy zcela jasně neřici, že drtivá většina sudetských Němců svými hlasy stvrdila svůj rozchod s Československem! Jejich současné volání po „právu na vlast“ je třeba posunout do roku 1938, kdy si svou vlast zvolili a vybojovali. Jejich následná prohra nemůže znamenat nárok na návrat do minulých poměrů, ale pouze možnost nápravy. A ta stále trvala a trvá.

Sudetští Němci měli před druhou světovou válkou dvě možnosti své existence v Československu – bojovat za svá práva v rámci státu, anebo bojovat proti státu. Ve své převážné většině zvolili možnost druhou, která historicky neuspěla (psáno v říjnu roku 1995). Volání po právu, tedy nároku, žít ve státě, který jsem odmítl, je poněkud udivující.

Z pohledu faktické podpory nacistů vyjádřené ve volbách sudetskými Němci je třeba pohlížet i na tzv. Benešovy dekrety. Jejich kritici s odstupem několika desetiletí aplikují

současná kritéria na dobu již minulou a hlavně dost odlišnou. Otázka přístupu je jistě věci diskutabilní, ale otázka faktů je již problémem zásadním.

Sudetští Němci se o své vlastní vůli stali německými občany a po poválečné obnově hranic Československa se ocitli na cizím území a byli tedy odsunuti do země své příslušnosti. Pro ty, kteří měli zájem zůstat, byla stanovena kritéria pro opětné udělení československého státního občanství: „... zůstaly věrny Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za jeho osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem.“

Stát si po předchozích zkušenostech vytvořil sebeochrané mechanismy a je samozřejmě, že nebyly ideální. Navazovaly totiž zcela pochopitelně na předchozí válečné poznatky a byly tvořeny nutností.

Zcela jednoznačně však záleželo na každém jednotlivci, jaké měl možnosti rozhodování. Lidé, kteří jako dav volili, přijali německé občanství a pasivně přijímali chod událostí, byli jako dav odsunuti. Každý z nich, pokud nesouhlasil a cítil se československým občanem, mohl jako ostatních 12 000 Němců odejít po záboru z pohraničí, mohl protestovat, nestát se říšským občanem, utéci nebo bojovat. Jistěže nic z toho nebylo jednoduché a vše se týkalo samé podstaty lidské existence. Sama doba se ovšem týkala samé podstaty lidské existence a mlčet znamenalo souhlasit. Pokud se mohl snažit stát stranou malý český člověk, Němec stát stranou nemohl.

V každé situaci existuje jistá možnost volby. Je samozřejmě, že odpor, protest či hrdinství nesou v sobě velké riziko odplaty, ale i cesta pasivní rezistence je bezpečnější jen zdánlivě. Dělá z člověka manipulovatelný objekt bez vlastní vůle a přijímatele cizích rozhodnutí. Drtivá většina našich bývalých německých spoluobčanů tuto volbu uplatnila, přihlásila se k německému národu i státu a odmítla soužití s českým národem v jednom státě. Nelze jim zazlívat toto rozhodnutí, ale rovněž nelze odmítat nést následky svých činů, o což se část sudetských Němců svým uplatňováním „práva na vlast“ snaží.

Ti, kteří se na tehdejší události dívají z pozice dnešních morálních hodnot a postojů, konstatují diskutabilitu odsunu Němců z českého pohraničí. Dokonce je nutné přiznat, že individuálním občanům bylo způsobeno příkoří, které mohou pocítovat jako křivdy morálního, národního a jiného druhu. „Čistý“ filantropický pohled na věc může odhalit na dané historické události mnoho amorálních prvků. Proto tvrdíme, že požadavky bývalých sudetských Němců jsou nemorální daleko více, jelikož jsou provázeny odmítáním přiznání vlastního a rozhodujícího podílu viny na svém osudu. Ani v tomto případě nepozbyla platnost známá rovnice o úměrnosti viny a odplaty.

Pokud někteří sudetští Němci považují některá místa v současné České republice za své domovy, mají samozřejmě právo v nich žít, a pokud je nám známo, žádnému člověku není apriori zakázáno usadit se a žít v České republice, anebo v jiném evropském státě. Pokud ovšem slovo domov spojuj s majetkem a s potřebou řešit některé další otázky, není jednoduché věřit v upřímnost slov o návratu domů, protože domov je hlavně místo v srdci a ne stodola s polem.

Majetkové otázky hrají v hodnocení a v řešení odsunu i v dnešní době důležitou úlohu. V souvislosti s těmito otázkami se zintenzivňuje diskuze o charakterových rysech národů. Češi velmi často sami o sobě říkají, že jsou závistiví. Samozřejmě, že jsou i závistiví, ale jsou i pozorní a mnohdy odpor vůči někomu či něčemu nevychází ze závisti, ale ze špatnosti, která se za odmítáním ukrývá. Pravděpodobně i dnes je silicí negativní postoj k „německé otázce“ vyvoláván ne českým šovinismem, ale samotným neasertivním německým přístupem, kterému chybí odhodlání jasně uznat nejen své provinění vůči českému národu, ale i svůj podíl na šíření nacismu a na zradě celé lidské kultury. Největší chybou, které se Němci dopouštějí v souvislosti s řešením odsunu, je úsilí o majetkové kompenzace, protože ne závist, ale vědomí, že jde „jen“ o majetek a o nic jiného, vyvolává odpor občana vůči tolik proklamovanému „právu na vlast“.